

Σίγκμουντ Φρόυντ

Η Άρνηση¹

- Ο τρόπος με τον οποίο οι ασθενείς μας παρουσιάζουν τις ιδέες (Einfall) τους στη διάρκεια της ψυχαναλυτικής εργασίας, μας δίνει αφορμή για ορισμένες ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις. «Θα σκεφτείτε τώρα ότι θέλω να πω κάτι προσβλητικό, ειλικρινά όμως δεν έχω αυτή την πρόθεση». Καταλαβαίνουμε ότι είναι η απόκρουση, διά της προβολής, μιας ιδέας που μόλις αναδύθηκε. Ή: «Ρωτάτε ποιο μπορεί να είναι αυτό το πρόσωπο στο όνειρο. Η μητέρα δεν είναι». Διορθώνουμε: «Επομένως είναι η μητέρα». Παίρνουμε το θάρρος να παραβλέψουμε κατά την ερμηνεία την άρνηση και να κρατήσουμε το καθαρό περιεχόμενο της ιδέας. Είναι σαν ο ασθενής να είχε πει: «Σκέφτηκα μεν τη μητέρα σε σχέση με αυτό το πρόσωπο, δεν έχω όμως καμία όρεξη να θεωρήσω σωστή αυτή την ιδέα.»
- 10 Κάποιες φορές μπορούμε να αποκτήσουμε πολύ άνετα την εξήγηση που αναζητούμε για το ασυνείδητο απωθημένο. Ρωτάμε: «Τι θεωρείτε λοιπόν το πιο απίθανο σ' εκείνη την κατάσταση; Τι νομίζετε ότι ήταν το πιο μακρινό για εσάς τότε;» Εάν ο ασθενής πέσει στην παγίδα και αναφέρει αυτό στο οποίο μπορεί να πιστέψει λιγότερο από όλα, τότε έχει σχεδόν πάντα παραδεχτεί το σωστό. Ένα νόστιμο αντίθετο παράδειγμα σε αυτό το πείραμα
- 15 παρουσιάζεται συχνά με τον ψυχαναγκαστικό, ο οποίος έχει ήδη εισαχθεί στην κατανόηση των συμπτωμάτων του. «Απέκτησα μια νέα εμμονική ιδέα (Vorstellung). Σκέφτηκα αμέσως ότι θα μπορούσε να σημαίνει αυτό το συγκεκριμένο. Όμως, όχι δεν μπορεί να αληθεύει, αλλιώς δεν θα μπορούσε να μου έχει έρθει.» Εκείνο που απορρίπτει με αυτήν την αιτιολογία, που την κρυφάκουσε κατά τη θεραπεία, είναι βέβαια το σωστό νόημα της νέας
- 20 εμμονικής ιδέας.

¹ Πρώτη δημοσίευση: *Imago*, τ. 11 (3), 1925, σ. 217-221. [Sigmund Freud, «Die Verneinung», *Gesammelte Werke*, Λονδίνο 1948, Imago Publishibg, τ. 14, σ. 11-15. Κατά τον E. Jones, ο Φρόυντ συνέγραψε την εργασία αυτή τον Ιούλιο του 1925. Το θέμα της τον είχε απασχολήσει για καιρό, πράγμα που μπορεί κανείς να διαπιστώσει από την υποσημείωση που πρόσθεσε το 1923 στο ιστορικό της ασθενούς «Ντόρα». Πρόκειται για ένα από τα πιο σύντομα και περιεκτικά άρθρα του Φρόυντ, το οποίο, αν και αναφέρεται σε ένα ειδικό ζήτημα της μεταψυχολογίας, θίγει και θέματα τεχνικής και, κυρίως, συνομιλεί με φιλοσοφικά και επιστημολογικά κρίσιμες όψεις μιας θεωρίας της κρίσης. (σ.τ.Ε.)

Ένα απωθημένο περιεχόμενο παράστασης ή σκέψης μπορεί λοιπόν να φτάσει μέχρι τη συνείδηση, υπό τον όρο ότι μας επιτρέπεται να το *αρνηθούμε*. Η άρνηση είναι ένας τρόπος να λάβουμε γνώση του απωθημένου, στην πραγματικότητα είναι ήδη μια αναίρεση της απώθησης, αλλά βέβαια δεν είναι αποδοχή του απωθημένου. Βλέπουμε εδώ πώς
25 διαχωρίζεται η διανοητική λειτουργία από τη συναισθηματική διαδικασία. Με τη βοήθεια της άρνησης ακυρώνεται μόνο μία συνέπεια της διαδικασίας απώθησης, ότι δηλαδή το παραστατικό περιεχόμενο της διαδικασίας δεν φτάνει στη συνείδηση. Το αποτέλεσμα είναι ένα είδος διανοητικής αποδοχής του απωθημένου, ενώ το ουσιώδες της απώθησης παραμένει.² Στη διάρκεια της αναλυτικής εργασίας δημιουργούμε συχνά μία άλλη, πολύ
30 σημαντική και αρκετά παράξενη παραλλαγή της ίδιας κατάστασης. Κατορθώνουμε να νικήσουμε την άρνηση και να επιβάλουμε την πλήρη διανοητική αποδοχή του απωθημένου – η ίδια η διαδικασία της απώθησης όμως δεν έχει ακόμα αναιρεθεί.

Καθώς μέλημα της διανοητικής λειτουργίας της κρίσης είναι η κατάφαση ή η άρνηση των περιεχομένων της σκέψης, οι προηγούμενες παρατηρήσεις μάς οδήγησαν στην ψυχολογική
35 προέλευση αυτής της λειτουργίας. Το να αρνούμαστε κάτι διά της κρίσης σημαίνει κατά βάση: «Αυτό είναι κάτι που θα ήθελα πολύ να το απωθήσω». Η απορριπτική κρίση είναι το διανοητικό υποκατάστατο της απώθησης, το «όχι» της κρίσης ένα σήμα κατατεθέν της απώθησης, ένα πιστοποιητικό προέλευσης περίπου σαν το «*made in Germany*». Διαμέσου του συμβόλου της άρνησης, η σκέψη απελευθερώνεται από τους περιορισμούς της
40 απώθησης και εμπλουτίζεται με περιεχόμενα, τα οποία είναι απαραίτητα για να αποδώσει.

Η λειτουργία της κρίσης έχει ουσιαστικά να καταλήξει σε δύο αποφάσεις. Πρέπει να αποδώσει σε ένα πράγμα μια ιδιότητα ή να του τη στερήσει και πρέπει να παραδεχτεί ή να απορρίψει την ύπαρξη μιας παράστασης στην πραγματικότητα. Η υπό κρίσιν ιδιότητα μπορεί να υπήρξε αρχικά καλή ή κακή, ωφέλιμη ή επιβλαβής. Στη γλώσσα των παλιότερων,
45 στοματικών ενορμητικών διακινήσεων: «Αυτό θέλω να το φάω ή θέλω να το φτύσω» και σε μια ευρύτερη μεταφορά: «Αυτό θέλω να το εισαγάγω μέσα μου και αυτό θέλω να το αποκλείσω». Επομένως: «Αυτό θέλω να είναι εντός μου ή εκτός μου». Το πρωταρχικό Εγώ της Ευχαρίστησης θέλει, όπως έχω αναπτύξει αλλού, να ενδοβάλει στον εαυτό του κάθε τι

² Η ίδια διαδικασία βρίσκεται στη βάση της γνωστής διαδικασίας της «επίκλησης». «Τι καλά που τόσον καιρό δεν είχα την ημικρανία μου!» Αυτή είναι όμως η πρώτη ανακοίνωση της κρίσης, την έλευση της οποίας ήδη νοιώθει κανείς, αλλά δεν θέλει να την πιστέψει.

καλό και να αποβάλει κάθε τι κακό. Το κακό, το ξένο προς το Εγώ, το εξωτερικό είναι για
50 αυτό αρχικά ταυτόσημα.³

Η άλλη από τις αποφάσεις της λειτουργίας της κρίσης, η σχετική με την πραγματική ύπαρξη
ενός πράγματος που έχει παρασταθεί, είναι ένα ενδιαφέρον του τελικού Πραγματικού Εγώ,
το οποίο αναπτύσσεται από το αρχικό Εγώ της Ευχαρίστησης. (Έλεγχος της
πραγματικότητας.) Τώρα, δεν πρόκειται για το αν κάτι που έγινε αντιληπτό (ένα πράγμα)
55 οφείλει ή δεν οφείλει να εισαχθεί στο Εγώ, αλλά αν κάτι που ενυπάρχει στο Εγώ ως
παράσταση μπορεί επίσης να ανευρεθεί και στην αντίληψη (πραγματικότητα). Είναι, όπως
βλέπουμε, πάλι ένα ζήτημα του *εκτός και του εντός*. Το μη πραγματικό, η απλή παράσταση,
το υποκειμενικό είναι μόνο εντός· το άλλο, το πραγματικό υπάρχει και στο *εκτός*. Σε αυτήν
την εξέλιξη η αναφορά στην αρχή της ευχαρίστησης έχει παραμεριστεί. Η εμπειρία μάς
60 δίδαξε ότι σημαντικό δεν είναι μόνο αν ένα πράγμα (αντικείμενο ικανοποίησης) έχει την
«καλή» ιδιότητα, αξίζει δηλαδή την εισδοχή στο Εγώ, αλλά και αν υπάρχει και στον
εξωτερικό κόσμο, ώστε να μπορεί κανείς να το ιδιοποιηθεί σύμφωνα με την ανάγκη του.
Για να καταλάβουμε αυτήν την πρόοδο, χρειάζεται να θυμηθούμε ότι όλες οι παραστάσεις
προέρχονται από στοιχεία της αντίληψης, είναι επαναλήψεις τους. Πρωταρχικά λοιπόν,
65 ήδη η ύπαρξη των παραστάσεων είναι μια εγγύηση για το πραγματικό του αντικειμένου
της παράστασης. Η αντίθεση μεταξύ υποκειμενικού και αντικειμενικού δεν υπάρχει
εξαρχής. Φτιάχνεται μόνο επειδή η σκέψη έχει την ικανότητα να αναπαράγει στο παρόν ως
παράσταση κάτι που κάποτε αντιληφθήκαμε, ενώ το αντικείμενο δεν χρειάζεται να υπάρχει
εκεί έξω. Ο πρώτος και εγγύτερος σκοπός του ελέγχου της πραγματικότητας δεν είναι
70 λοιπόν να βρούμε στην πραγματική αντίληψη το αντικείμενο που αντιστοιχεί σε εκείνο της
παράστασης, αλλά να το *ξαναβρούμε*, να πειστούμε ότι υπάρχει ακόμα. Μια ακόμα
συμβολή στην αποξένωση μεταξύ υποκειμενικού και αντικειμενικού προέρχεται από μια
άλλη ικανότητα της δύναμης της σκέψης. Η αναπαραγωγή του αντικειμένου της αντίληψης
στην παράσταση δεν είναι πάντα η ακριβής επανάληψή του· μπορεί να παραλλαχθεί με
75 παραλείψεις ή να τροποποιηθεί με τη σύντηξη διαφόρων στοιχείων. Ο έλεγχος της
πραγματικότητας έχει σ' αυτήν την περίπτωση να εξετάσει πόσο μακριά πήγαν αυτές οι
παραμορφώσεις. Ως προϋπόθεση όμως για την εφαρμογή του ελέγχου της

³ Πρβλ. σχετικά όσα γράφω στο «*Triebe und Triebchicksale*».

πραγματικότητας πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι έχουν χαθεί αντικείμενα που κάποτε είχαν φέρει πραγματική ικανοποίηση.

80 Το κρίνειν είναι η διανοητική ενέργεια που αποφασίζει για την επιλογή της κινητικής ενέργειας, θέτει τέρμα στην αναβολή της σκέψης και περνάει από τη σκέψη στην πράξη. Για την αναβολή της σκέψης έχω επίσης γράψει ήδη αλλού. Πρέπει να τη θεωρήσουμε ως μία δοκιμαστική ενέργεια, μια κινητική ψηλάφηση με ελάχιστη δαπάνη εκφόρτισης. Ας θυμηθούμε: πού είχε ασκήσει το Εγώ προηγουμένως μια τέτοια ψηλάφηση, πού είχε μάθει
85 την τεχνική την οποία εφαρμόζει τώρα στις διαδικασίες της σκέψης; Αυτό συνέβη στο αισθητηριακό τέλος του ψυχικού μηχανισμού, στις αισθητηριακές αντιλήψεις. Όπως υποθέσαμε, η αντίληψη δεν είναι καθαρά παθητική διαδικασία, αλλά το Εγώ αποστέλλει περιοδικά μικρές ποσότητες επένδυσης στο σύστημα αντίληψης, διαμέσου των οποίων δοκιμάζει τα εξωτερικά ερεθίσματα, για να αποσυρθεί πάλι έπειτα από κάθε τέτοια
90 απόπειρα ψηλάφησης.

Η μελέτη της κρίσης μάς επιτρέπει ίσως για πρώτη φορά μια θέαση στη γένεση μιας διανοητικής λειτουργίας μέσα από το παιχνίδι των πρωταρχικών ενορμητικών διακινήσεων. Το κρίνειν είναι η ένσκηπη μετεξέλιξη της εισαγωγής στο Εγώ ή της αποβολής από το Εγώ που αρχικά επιτυγχάνεται σύμφωνα με την αρχή της ευχαρίστησης. Η πόλωσή
95 του μοιάζει να αντιστοιχεί στην αντιθετικότητα των δύο ομάδων ενορμήσεων που έχουμε υποθέσει. Η κατάφαση – ως υποκατάστατο της συνένωσης – ανήκει στον Έρωτα, η άρνηση – διάδοχος της απόρριψης – στην ενόρμηση της καταστροφής. Τη γενική επιθυμία άρνησης, τον αρνητισμό ορισμένων ψυχωτικών πρέπει κατά πάσα πιθανότητα να την κατανοήσουμε ως ένδειξη απόμιξης των ενορμήσεων διαμέσου της αφαίρεσης των
100 λιμπιντικών στοιχείων. Η απόδοση της λειτουργίας της κρίσης γίνεται δυνατή μόνο όταν η δημιουργία του συμβόλου της άρνησης έχει επιτρέψει στη σκέψη έναν πρώτο βαθμό ανεξαρτησίας από τις επιτυχίες της απώθησης και συνεπώς και από τον καταναγκασμό της αρχής της ευχαρίστησης.

Με αυτήν την άποψη για την άρνηση ταιριάζει πολύ καλά ότι στην ανάλυση δεν
105 ανιχνεύουμε κανένα «Όχι» από το ασυνείδητο και ότι η αναγνώριση του ασυνείδητου από τη μεριά του Εγώ εκφράζεται με μια αρνητική διατύπωση. Δεν υπάρχει ισχυρότερη απόδειξη της επιτυχημένης αποκάλυψης του ασυνείδητου από την αντίδραση του

αναλυόμενου με τη φράση «Αυτό δεν το είχα σκεφτεί», ή «Αυτό δεν μου είχε περάσει (ποτέ) από το μυαλό».

Μετάφραση: Θόδωρος Παρασκευόπουλος
Επιμέλεια: Γ. Κουζέλης και Ο. Κωνσταντάς